

Щепанський В. В.

кандидат філософських наук,

докторант кафедри богослов'я та релігієзнавства

*Українського державного університету імені Михайла Драгоманова
м. Київ, Україна*

ТРАНСФОРМАЦІЯ ШАМАНСЬКОЇ ВЛАДИ ТА САКРАЛЬНОГО ПРОСТОРУ В ОПОВІДАННІ ВОЛОДИМИРА ГЖИЦЬКОГО «КАМ КАБИР»

Оповідання Володимира Гжицького «Кам Кабир» є показовим прикладом літературного осмислення соціокультурних реалій і релігійного світогляду корінних народів Алтаю крізь призму міжкультурної взаємодії та колоніальної оптики ранньорадянського періоду. Центральним персонажем твору постає шаман Кам Кабир – фігура, що втілює не лише ритуальну владу, а й цілісну систему вірувань, яка структурує соціальні відносини в традиційному алтайському суспільстві. Наратив розгортається навколо конфлікту між старим шаманом, його молодією дружиною Тюлькенею та юним мисливцем Саналом, із яким у жінки виникає емоційний зв'язок. Прагнучи зберегти контроль над Тюлькенею і водночас підтвердити власний духовний авторитет, Кам Кабир застосовує ритуальну стратегію, пророкуючи загибель Санала й спрямовуючи його до «Чорного бому» – сакрального простору, пов'язаного з небезпекою та випробуванням. Кульмінацією оповідання стає вбивство шамана Тюлькенею з метою врятувати коханого, що символізує порушення не лише особистої, а й сакральної ієрархії та вказує на зрушення в традиційній системі цінностей.

У ширшому контексті текст може бути інтерпретований як алюзія на трансформацію традиційного соціального укладу під тиском модернізаційних імперативів ранньорадянської доби. Релігійна влада в особі шамана репрезентується не лише як внутрішній культурний інститут, а як перешкода на шляху ідеологічно маркованого «прогресу». Простір Алтаю постає не як нейтральний ландшафт, а як символічне поле, в якому розгортається напруження між сакральним і політичним, тілесним і духовним, традиційним і модерним.

Особливе значення у творі має сцена шаманського ритуалу, під час якого Кам Кабир звертається до духів: «Він дико глянув на юнака і, як божевільний, почав бігати довкола вогню, ударяючи паличкою в бубон і викрикуючи свої закляття...» [1, с. 28]. Цей фрагмент

репрезентує характерну для шаманського світогляду взаємозалежність між людьми, духами, тваринами та природними об'єктами, що відповідає анімістичному розумінню світу як множинного й одухотвореного [2]. Подібне бачення чітко артикулюється і в монолозі шамана про присутність духів у звуках трави, шумі кедра та воді потоку [1, с. 28], де природа не метафоризується, а визнається безпосередньо населеним духовними агентами середовищем.

Сакралізація простору виразно проявляється й у мотиві «Чорного бому», який постає як активний топос ритуальної небезпеки: «Чорний бом – зачароване місце...» [1, с. 32]. Простір у цьому випадку функціонує не лише як сцена подій, а як жива сутність, що потребує ритуального визнання та жертви. Значну роль у формуванні сакрального ландшафту відіграє і музика, зокрема звук тобшура, який «зливається з шумом кедрів, з шепотом потоків і тихо ридає з осінніми вітрами» [1, с. 22]. Така взаємодія музики й довкілля узгоджується з підходом Карол Пегг, яка розглядає шаманську музику як «технологію духу», що структурує ритуальний досвід і відкриває доступ до інших онтологічних рівнів [3].

Таким чином, оповідання «Кам Кабир» можна розглядати як художню рефлексію над поступовою руйнацією традиційної соціальної та сакральної ієрархії в умовах радянської модернізації. Шаманський і анімістичний компоненти, хоча й не є головною темою твору, виконують ключову функцію у формуванні конфлікту, мотивації персонажів і символіки простору. Поєднання етнографічної деталізації з художньою наративною формою відповідає підходам літературної антропології, які підкреслюють евристичний потенціал оповідного письма для осмислення культурної складності [4; 5]. У цьому сенсі текст Гжицького функціонує як форма культурного перекладу, де релігійне, тілесне й політичне переплітаються в багатоплановому образі Алтаю, що корелює з концепцією культурної трансляції Джеймса Кліффорда [6].

Література:

1. Гжицький В. Кам Кабир. *Пролог до осені*. Львів : Каменяр, 1978. С. 21–34.
2. Harvey G. Animism: Respecting the Living World. 2nd ed. London : Hurst & Company, 2017.
3. Pegg C. Drones, Tones, and Timbres: Sounding Place among Nomads of the Inner Asian Mountain-Steppes / C. Pegg. Urbana : University of Illinois Press, 2023.
4. Narayan K. Alive in the Writing: Crafting Ethnography in the Company of Chekhov. Chicago : University of Chicago Press, 2012.

5. Wulff H. Writing Anthropology. *The Open Encyclopedia of Anthropology* ; ed. by F. Stein. (2021) 2023. DOI: 10.29164/21writing.

6. Clifford J. The Predicament of Culture: Twentieth-Century Ethnography, Literature, and Art. Cambridge, MA : Harvard University Press, 1988.